

**CRHIS WIKHAM, EL LEGADO DE ROMA, UNA HISTORIA DE
EUROPA DE 400 A 1000. BARCELONA, PASADO&PRESENTE,
2016: ISBN: 978-84-942890-1-9. 768 PP.**

ALBERT SABATÉ MORALES
Universitat de Barcelona
albertsabatemorales@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0974-2399

El legado de Roma, una historia de Europa de 400 a 1000 és el resultat de la dilatada experiència com historiador, investigador i docent del seu autor, Chris Wickham (n. 1950), que impartí classes d'història medieval a la Universitat de Birmingham (1977-2005) i d'Oxford (2006-2016), de la qual n'és professor emèrit. Wickham ha centrat la seva recerca en l'estudi de l'Alta edat mitjana, especialment des d'una perspectiva socioeconòmica, però provant de compatibilitzar l'ús de la informació arqueològica amb la literària, i esmerçant esforços en superar les recerques de marc regionalista. S'han de destacar els seus estudis al voltant de les qüestions teòriques que afecten el concepte de medievalitat i la historiografia que se n'ha generat, on l'autor ha posat èmfasi en superar els paradigmes tradicionals que parteixen de tesis de caire materialista i l'aproximació a l'Edat mitjana que deriva de les conceptualitzacions del liberalisme nacionalista i de la perspectiva modernista, que han deixat deliberadament de banda el període precedent al segle XI. Aquesta visió de la medievalitat es deixa sentir amb força en aquest volum, que apropa els debats historiogràfics presents al públic general, corregint i recorregint les diverses tesis historiogràfiques de manera profunda i detallada, sense abandonar en cap cas una projecció rigorosa i plenament acadèmica. Aquesta obra esdevé veritable successora de l'afamada *The World of Late Antiquity* (1971), de Peter Brown, tot completant i actualitzant els debats científics i ampliant-los -allargant també el període estudiat fins l'any 1000- amb informacions i reflexions fresques i clares que representen aportacions molt remarcables. L'anàlisi parteix d'una premissa que permeti evitar els acostumats apriorismes comesos en l'estudi d'aquest període i, en general, de la història: «solo si nos esforzamos por mirar directamente el pasado en los términos de su propia realidad social podremos salir de esta trampa» (p. 47).

El volum inclou una breu preàmbul de 7 pp. redactat per Eduardo Manzano del Departamento de Estudios Medievales del CSIC a mode no només de presentació de Wickham sinó també com una valuosa exposició de l'actual estat de la qüestió dels estudis de l'Antiguitat tardana i l'Alta edat mitjana. Seguidament una introducció de 19 pp. en la qual Wickham elabora una lúcida

dissertació al voltant dels problemes metodològics i teòrics que afecten i han afectat la recerca del passat alt-medieval, en la qual critica amb arguments sòlidament desenvolupats la tradicional interpretació del període a partir de les seves conseqüències. És a dir, la historiografia medieval, ja d'ençà del Renaixement i especialment a partir de l'emergència del liberalisme i, després, del materialisme històric, ha cercat entendre la medievalitat europea com la causa primera del desenvolupament econòmic i la construcció de les identitats occidentals tot partint del determinisme teleològic predestinat al progrés segons el qual la Europa medieval fou l'origen de l'Estat nació, el racionalisme, la democràcia i la igualtat adjudicades a la tradició europea contemporània. No obstant això, com comenta amb encert l'autor, «cualquier persona que, en 1000, buscasse la futura industrialización habría apostado por la economía de Egipto, no por Renania o los Países Bajos; y la economía de Lanchashire le habría parecido una broma» (p. 38), i, de fet, l'estabilitat política i militar es trobaven a la perifèria de l'Europa contemporània, a Bizanci i Al-Àndalus, i no pas al nucli del posterior procés d'industrialització, on tampoc durant l'Edat mitjana s'estaven formant veritables identitats col·lectives. Respecte la metodologia, un dels principals problemes, ben conegut, ha estat la dificultat per unir les interpretacions derivades de l'estudi textual i de l'estudi arqueològic, atès que la literatura permet entendre el període amb plena continuïtat de la romanitat, mentre la interpretació de la cultura material assenyala una ruptura respecte del període precedent, especialment en certs territoris. Wickham desenvolupa les seves explicacions combinant, per un costat, els coneixements substancials, especialment de caire polític i biogràfic, i, per l'altre costat, desenreda les teories historiogràfiques tot argumentant i contraargumentant, posant cura en les qüestions terminològiques, per tal de construir un discurs panoràmic que no deixa que el lector perdi el fil ni tampoc l'interès. La seva anàlisi abasta aspectes diversos -economia, gènere, literatura, cultura, religió, administració, guerra, art-, fent-los lligar en dissertacions pròpies de la història social, tenint molt en compte les continuïtats i simultaneïtats en l'esfera internacional, comparant en tot moment l'Occident i l'Orient i les diverses experiències de l'esfera local per tal d'evitar generalitzacions. Destaquem també de la prosa de Wickham la reiterada interpretació de fonts textuais en tots els capítols, on l'autor posa èmfasi en interrogar la documentació no tant pel que explícitament diu, sinó valorant allò que literalment no explica, per tal de fonamentar les seves anàlisis de manera formada i perspicaç. Com a mostra i síntesi del seu mètode, comenta sobre els textos de Gregori de Tours (s. VI), fidel partidari de la princesa visigoda Brunilda, reina d'Austràcia, que «la densidad de sus descripciones nos permite obtener información a partir de las ideas que da por sentadas» (p. 162), i, respecte les fonts etnogràfiques grecolatines sobre els germànics, comenta que manifesten una retòrica «muy moralizante; sus «bárbaros» eran seres inferiores por naturaleza, pero a menudo nobles en su salvajismo, que actuaban como espejo de las deficiencias de los propios romanos» (p. 85). És a dir, les explicacions de

Wickham s'emmarquen plenament en el mètode de la història social i de les mentalitats i defugen del positivisme.

El cos del treball s'estructura en els següents capítols: *Parte I: El Imperio romano y su desmembramiento, 400-550*, que es divideix en 2. *El peso del imperio*, de 34 pp., 3. *Cultura y creencias en el mundo cristiano romano*, de 30 pp., i 4. *Crisis y continuidad, 400-500*, de 40 pp.; *Parte II: El Occidente posromano, 550-750*, que es divideix en 5. *La Galia merovingia y la Germania, 500-751*, de 22 pp., 6. *Los reinos mediterráneos occidentales: Hispania e Italia, 550-750*, de 22 pp., 7. *Reyes sin estado: Gran Bretaña e Irlanda, 400-800*, de 24 pp., 8. *Actitudes posromanas: cultura, creencias y etiqueta política, 550-750*, de 38 pp., 9. *Riqueza, intercambio y sociedad campesina*, de 34 pp., i 10. *El poder de lo visual: la cultura material y su ostentación, de la Roma imperial a los carolingios*, de 26 pp.; *Parte III: Los imperios de Oriente, 550-1000*, que es divideix en 11. *La supervivencia de Bizancio, 550-800*, de 28 pp., 12. *La cristalización del poder político árabe, 630-750*, de 22 pp., 13. *Renacer bizantino, 850-1000*, de 22 pp., 14. *De la Bagdad abasí a la Córdoba omeya, 750-1000*, de 34 pp., 15. *El estado y la economía: redes de intercambio en el Mediterráneo oriental, 600-1000*, de 30 pp.; i *Parte IV: El Occidente carolingio y postcarolingio, 750-1000*, que es divideix en 16. *El siglo carolingio, 751-887*, de 34 pp., 17. *Los intelectuales y la política*, de 26 pp., 18. *Los estados sucesores del siglo X*, de 30 pp., 19. *La Inglaterra «carolingia», 800-1000*, de 22 pp., 20. *La Europa exterior*, de 42 pp., 21. *La aristocracia, entre los mundos carolingio y «feudal», de 24 pp.*, 22. *El «enjaulamiento» del campesinado, 800-1000*, de 26 pp., i *Conclusión: Tendencia de la historia de Europa, 400-1000*, de 14 pp.. L'obra inclou també, a més de 56 pp. de notes i cites bibliogràfiques, un índex onomàstic molt complet de 24 pp., 10 mapes i 29 fotografies il·lustratives. L'estructura interna dels capítols es distribueix en breus blocs temàtics que es divideixen amb un doble espai d'interlineat -als quals potser els hi manca un títol que assenyali cada subapartat-, en els quals l'autor resumeix el que explicarà al principi de cada bloc, a més d'incloure crides a la resta de capítols on el mateix tema es desenvolupa.

L'obra de Wickham se centra en destacar que la continuïtat de la romanitat fou, de fet, el principal element que atorga cohesió conceptual al període de l'Alta edat mitjana, atès que el seu origen es tractà d'un «mundo tardorromano estable; esto no quiere decir inalterado, en ningún caso [...], ni, por descontado, exento de conflictos; pero, aun así, en ningún caso estaba condenado a la disolución» (p. 118), en el qual «un complejo entramado de puntos de partida y estructuras solapadas creó un sistema político cohesionado [...], la administración civil, el senado, el sistema legal, el ejército y el sistema fiscal que lo fundamentaba todo» (p. 63), als quals se suma la jerarquia eclesiàstica i l'autocràcia inflexible de la corona imperial. En aquest sentit, Wickham considera com a principal i veritable ruptura a l'Occident, cosa que explica els canvis bruscos en la cultura material, la desaparició del sistema impositiu imperial en els regnes romano-germànics, que governaven «tan a la romana como les fue posible» (p. 132), atès que «resultaría muy difícil identificar elementos de su práctica social y política que no tuviesen raíces romanas» (p. 123), però no foren capaços de recrear l'imperi a una escala

de menys magnitud per la forta transformació del sistema d'extracció de rendes, que passà a basar-se en la terra -i l'explotació dels camperols- per aglutinar el favor dels aristòcrates i desplegar els exèrcits, i ja no en els impostos. En contraposició, i és una qüestió sobre la qual l'autor es reitera, Bizanci i el Califat abbàssida sí que mantingueren un sistema de recaptació heretat de la romanitat. Com a principal element de continuïtat es destaca la cultura del fet públic, mantinguda sota domini visigot, merovingi, llombard i carolingi, atès que «La propiedad regia, los tribunales de justicia, los funcionarios reales y las asambleas, grandes y pequeñas, se calificaron regularmente de *publicus* en los textos latinos altomedievales» (p. 678), tractant-se d'un fenomen, el de la importància de l'esfera pública com a nucli de cohesió identitària i política, com una herència clarament d'origen romà.

Concloem que aquesta es tracta d'una obra imprescindible per entendre, de manera completa, la integració de les realitats regionals alt-medievals en un esquema de caire global -almenys en l'esfera europea i mediterrània-, que inclou una diversitat cultural, geogràfica i cronològica rarament articulada dins d'un mateix treball historiogràfic: bizantins, ostrogots, abbàssides, anglosaxons, danesos, hongaresos, visigots, andalusins, merovingis, carolingis, llombards, rus, polonesos, egipcis, siríacs... que, a més d'actualitzar molt detalladament els debats al voltant de les problemàtiques historiogràfiques, no deixa d'incloure sempre l'opinió de l'autor al respecte de cada una de les controvèrsies. Per tancar la ressenya, i fer-ho en el mateix punt en el qual l'autor decideix posar fi al període que estudia, amb la crisi del segle XI -amb el fracàs de les estructures carolíngies, la desintegració del Califat andalusí i l'enfortiment de Bizanci-, Wickham conclou al voltant d'aquesta transició que es tracta d'«un cambio que ha sido exagerado por los moralistas y otros catastrofistas como sobredesmentido por los continuistas. Hay que reconocer la realidad del cambio sin sentirse apabullado por él» (p. 671).

Llevat que s'hi indiqui el contrari, els continguts d'aquesta revista estan subjectes a la llicència de Creative Commons: Reconeixement 3.0 Espanya.

Drets d'autoria: Les persones autores de l'article.